

УДК 343.9

Кузьменко А. С.
керівник Дніпропетровської
місцевої прокуратури № 3
Дніпропетровської області

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК, ВЧИНЕНИХ РАНІШЕ ЗАСУДЖЕНИМИ ОСОБАМИ

Досліджено криміналістичну характеристику квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими. Розглядається її сутність та дефініція в розрізі вивчення процесу виявлення, розслідування та попередження зазначених кримінально-караних проявів. Досліджено низку наукових підходів до визначення поняття криміналістичної характеристики злочину.

Ключові слова: криміналістична характеристика, квартирні крадіжки, раніше засуджені, спосіб вчинення злочину, обстановка злочину, особа потерпілого.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку держави потребує удосконалення форм й методів діяльності органів Національної поліції України, особливо у напрямку розкриття та розслідування окремих видів злочинів. Методика розслідування окремого кримінального правопорушення складається з ряду взаємопов'язаних елементів. Перше місце в її системі вже не одне десятиліття займає криміналістична характеристика. Вона є базисом для побудови інших елементів методики, дає широкі розшукові можливості та має чітку інформаційну спрямованість для проведення різних процесуальних дій. А вже на початковому етапі розслідування квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими, важливим моментом є визначення можливих місць знаходження інформації, на подальшому – перевірки отриманих даних. А загалом, визначена наукова категорія надає найбільш повні відомості про конкретне діяння. У зв'язку з цим криміналістична характеристика квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими, в умовах сьогодення потребує детального дослідження й розробки.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням дискусійних питань, визначенням змісту та структури криміналістичної характеристики окремих видів злочинів займалися такі відомі вчені, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, Л.Г. Відонов, І.О. Возгрін, І.Ф. Герасимов, В.Ф. Єрмолович, О.Н. Колесніченко, О.В. Лускатов, С.П. Митричев, В.О. Образцов, І.Ф. Пантелєєв, М.В. Салтевський, М.О. Селіванов, Л.О. Сергєєв, В.Г. Танасевич, О.Г. Філіпов, К.О. Чаплинський, М.П. Яблоков та інші. Проте, незважаючи на ґрунтовні наукові розробки, у зазначених працях не враховано сучасні тенденції з розкриття й розслідування злочинів, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України та потреби правоохоронної практики.

Метою даної статті є дослідження сутності та системи криміналістичної характеристики квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими.

Виклад основного матеріалу. Використання даної категорії є найбільш важливим на початковому етапі розслідування злочинів, коли здебільшого існує дефіцит вихідної інформації. А вже за допомогою стійких кореляційних зв'язків між її окремими елементами вона дозволяє глибше аналізувати наявні слідчі та оперативні дані, висувати обґрунтовані версії, будувати інформаційні моделі щодо події злочину, ймовірних злочинців та інших невстановлених обставин. З

публікацією робіт Н.А. Селіванова, який оголосив про встановлення кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики вбивств, розробка проблем криміналістичної характеристики отримала імпульс. У своєму дослідженні автор наводить приклади певних кореляційних зв'язків між різними елементами криміналістичної характеристики та доходить однозначного висновку: «виявлення подібних зв'язків слід здійснювати і стосовно криміналістичних характеристик інших злочинів. Об'єктивні показники закономірних зв'язків покликані ознаменувати якісно вищий рівень у розвитку окремих методик розслідування» [11, с. 57].

Загалом, криміналістичну характеристику злочинів науковці розглядають по-різному. Зокрема, Л.Я. Драпкін визначив її як наукову категорію, в якій з достатнім ступенем конкретності описані типові ознаки та властивості події, обстановки, способу та механізму вчинення суспільно небезпечних діянь певної класифікаційної групи, процесу виникнення та локалізації доказів, типових ознак особистості та поведінки винних, потерпілих, а також стійкі особливості інших об'єктів посягань [2, с. 17]. Зі свого боку, Є.П. Іщенко зазначає, що, працюючи у конкретній кримінальній справі, слідчий нерідко зустрічається з труднощами в з'ясуванні криміналістичних особливостей того або іншого виду чи групи злочинів, а також у виборі оптимальних підходів до їхнього розкриття і розслідування. Іншими словами, йому необхідна, образно кажучи, криміналістична матриця розслідування, наклавши яку на сформовану (або вихідну) слідчу ситуацію, він міг би чітко зорієнтуватися, що і як йому слід зробити для встановлення і викриття винних осіб і виправдання невинних, якщо вони через обставини, що склалися, виявилися під підозрою [4, с. 120-121].

Також М.П. Яблоков визначав її як динамічну систему відповідних взаємозалежних загальних та індивідуальних ознак злочину, які найяскравіше проявляються у способі та механізмі злочинного діяння, обстановці його вчинення й в окремих рисах особистості – його суб'єкта, дані якої мають важливе значення для розробки методів розслідування [14, с. 68]. Інші науковці наголошують, що дана категорія – це заснована на практиці правоохоронних органів і криміналістичних досліджень модель системи зведених відомостей про криміналістично значущі ознаки, вид, групу або конкретний злочин, яка має на меті оптимізувати процес розкриття та розслідування злочину [6, с. 255].

У свою чергу, І.О. Возгрін дану категорію однозначно відрізняє як від кримінально-правової, так і від кримінологічної, але зазначає, що вона може включати деякі особливості обох, а також кримінально-процесуальної та психологічної характеристик [1, с. 75]. Як бачимо, важливим у криміналістичному аспекті є саме застосування в практичному розрізі окремих її положень. Тому ми підтримуємо В.В. Радаєва, який основними напрямками цього визначив:

- виявлення злочинів, висунення версій про злочинний характер тієї чи іншої події;
- висунення версії про особу злочинця;
- висунення версії про вчинення злочину групою осіб;
- використання відомостей про типові місця приховання та реалізації викраденого для розшуку предметів посягання;
- застосування даних про механізм слідоутворення для правильного визначення кола можливих джерел інформації про злочин, більш цілеспрямованої роботи з їх виявлення, для виявлення матеріальних слідів злочину в ході огляду [9, с. 17-19].

Ми, у свою чергу, підтримуємо позицію О.Н. Колісниченка та В.О. Коновалової, які визначили досліджувану категорію як систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що від-

биває закономірні зв'язки між ними і служить побудові та перевірці слідчих версій для вирішення конкретних завдань розслідування [5, с. 16].

Говорячи про систему криміналістичної характеристики квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими, слід одразу зазначити, що її наповнення вчені також визначали по-різному. З цього приводу Р.Л. Степанюк, досліджуючи структури окремих криміналістичних методик, звертає увагу «...на однотипність будови видових, підвидових та комплексних методик, включаючи до них криміналістичну характеристику відповідно виду, підвиду злочинів або їх комплексу» [12, с. 157].

Більшість авторів, серед яких можна зазначити Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, І.О. Возгріна, О.Г. Філіпова та ін., наводять 4-5 елементів, причому майже всі називають предмет злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, особу злочинця, «слідову картину» та обстановку вчинення злочину. На підставі аналізу структур криміналістичних характеристик М.В. Салтєвський дійшов висновку, що «...вони різняться як за кількістю, так і за змістом елементів. А більшість авторів виділяють елементи, які можна звести до чотирьох основних: предмет безпосереднього замаху; спосіб учинення злочину в його широкому розумінні; типова обстановка – «слідова картина» в її широкій інтерпретації; особа злочинця» [10, с. 419].

З приводу інших тверджень щодо наповнення елементами криміналістичної характеристики, то до її системи В.С. Кузьмічов та Г.І. Прокопенко відносять:

- предмет безпосереднього злочинного посягання (найрізноманітніші об'єкти органічного та неорганічного походження);
- спосіб вчинення злочинів в його широкому розумінні (обставини приготування, вчинення і приховування злочину, образ дії суб'єкта, що використовується для досягнення поставленої мети);
- типову «слідову картину» злочину в її широкій інтерпретації (сукупність джерел матеріальних та ідеальних відображень у навколишній матеріальній обстановці вчиненого злочину);
- особу злочинця (опис людини як соціально-біологічної системи, власності та ознаки якої відображуються у матеріальному середовищі);
- особу потерпілого (для окремих видів чи груп злочинів: демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимності тощо). [7, с. 253]

А вже О.О. Ексархопуло до неї зараховує:

- спосіб вчинення злочину;
- спосіб приховування злочину;
- механізм злочину;
- обстановку вчинення злочину;
- знаряддя злочину;
- характерні для даного способу сліди;
- особу злочинця; особу потерпілого;
- мотиви поведінки злочинця та жертви [15, с. 271].

Водночас, наприклад, В.Ф. Єрмолович запропонував узагальнену структуру криміналістичної характеристики злочинів, включивши до неї понад 20 елементів. Зокрема, він виділив в ній такі елементи:

- зв'язок злочину з адміністративними правопорушеннями, а також порушеннями фінансової, технологічної, трудової та іншої дисципліни; криміналістична структура злочину;
- способи ухилення від кримінальної відповідальності й покарання обвинуваченого за вчинене;
- діяльність осіб, що об'єктивно сприяла настанню злочинного результа-

ту або ухиленню суб'єкта від кримінальної відповідальності, тощо [3, с. 238].

Зі свого боку, В.Г. Танасевич та В.О. Образцов в системі криміналістичної характеристики окремого виду злочину виділили такі шість елементів:

- спосіб вчинення злочину;
- обстановку вчинення злочину;
- безпосередній об'єкт злочинного посягання;
- умови охорони його від злочинних посягань;
- обставини підготовки до вчинення злочину та приховання слідів, а також характеристику осіб, що його вчинили;
- особу злочинця, його поведінку до і після вчинення злочину [13, с. 97].

Як бачимо, елементи криміналістичної характеристики злочинів виділяються в науковій літературі досить по-різному, але всі вони повинні утворювати єдину систему. Адже саме використання її інформаційного компоненту має найбільше практичне значення. Це пояснюється тим, що працівник поліції, зіставляючи типізовану модель якогось виду суспільно-небезпечного діяння з криміналістично значущими ознаками, може визначити подальші напрямки розслідування та проводити певні дії.

З огляду на те, що нами досліджується конкретний суспільно небезпечний прояв, вважаємо за потрібне розглянути можливість існування окремих елементів в системі криміналістичної характеристики квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими.

До неї нами однозначно віднесений спосіб вчинення. Крім того, при його розгляді будуть досліджуватися дії з підготовки до вчинення злочину, його безпосереднього вчинення та приховування цього суспільно небезпечного діяння. Завдяки цьому буде більш якісно вирішене питання забезпечення розслідування цього виду кримінальних правопорушень, зокрема як дії, спрямовані на протидію розслідуванню цього виду діянь.

Наступним елементом, який, на нашу думку, повинен бути обов'язково дослідженим, є «слідова картина». Саме зі слідами вчиненого діяння на початку кримінального провадження стикаються підрозділи поліції. У зв'язку з цим у процесі практичної діяльності необхідно застосовувати теоретичні положення криміналістичної характеристики квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими.

Більшість авторів як елемент криміналістичної характеристики визначали предмет злочинного посягання. У кримінально-правовому значенні предмет в квартирній крадіжці виявити просто – це конкретне майно, яке таємно викрали. В криміналістичному значенні предмет також має місце, адже під час вчинення цього суспільно небезпечного діяння в більшості випадків має місце взаємодія з матеріальними об'єктами.

Використання відомостей про особу потерпілого є необхідним для попередження квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими. Це пояснюється тим, що в багатьох випадках ознаки потерпілого, його поведінка чи окремі дії можуть викликати негативну реакцію зі сторони злочинця.

Останнім елементом, який ми вважаємо за потрібне досліджувати в наведеній системі, є особа злочинця. Як зазначає В.М. Мешков, стосовно суб'єкта збирається інформація, яка його характеризує: за місцем роботи, навчання, місцем проживання; перевіряються версії щодо його зловживання наркотиками чи алкоголем; наявність судимості; причетність до агресивних релігійних сект. [8, с. 111] Характеристика цього елемента дає можливість проводити певні профілактичні заходи, висувати відповідні версії у розслідуванні.

Отже, в системі криміналістичної характеристики квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими, можна виокремити лише ті елементи, які характе-

ризуються чіткою розшуковою спрямованістю. З огляду на вищезазначене ми визначили її з таких елементів: спосіб вчинення злочину; обстановка вчинення; слідова картина; предмет злочинного посягання; особа потерпілого; особа злочинця.

Висновки. Констатуючи наведене, зазначимо, що сутність та система криміналістичної характеристики квартирних крадіжок, вчинених раніше засудженими, є важливою складовою методики розслідування цього кримінального правопорушення. В системі криміналістичної характеристики досліджуваного різновиду кримінальних правопорушень виділено такі елементи: спосіб вчинення злочину; обстановка вчинення; слідова картина; предмет злочинного посягання; особа потерпілого; особа злочинця. Зазначені елементи були визначені з огляду на їх значення у практичній діяльності працівників поліції для використання в процесі досудового розслідування.

Бібліографічні посилання

1. Возгрин И.А. О структуре методик расследования отдельных видов преступлений // Вопросы теории и практики борьбы с преступностью. Ленинград, 1974. С. 74-85.
2. Драпкин Л.Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений // Межвуз. сб. науч. трудов. Свердловск, 1978. Вып.69. С. 16-19.
3. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Мн., 2001. С. 238-240.
4. Ищенко Е.П. Проблемы криминалистической характеристики преступлений // 50 лет в криминалистике. К 80-летию со дня рождения Р.С. Белкина: Матер. межд. науч. конф. Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2002. С. 120-121.
5. Коновалова В.Е. Теоретические проблемы криминалистической характеристики / В.Е. Коновалова, А.Н. Колесниченко // Криминалистическая характеристика преступлений: сб. науч. трудов. М.: Всесоюз. инстит. по изучению причин и разраб мер по предупр. преступности, 1984. С. 16.
6. Криміналістика: навчальний посібник / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 540 с.
7. Кузьмічов В.С. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка та С.М. Моїсєєва. К.: Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
8. Мешков В.М. Методика расследования преступлений: курс лекций. М.: Юрлитинформ, 2013. 304 с.
9. Радаев В.В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: лекция. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. 24 с.
10. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.
11. Селиванов Н.А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования // Соц. законность. 1977. № 2. С. 57.
12. Степанюк Р.Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів // Право і Безпека. 2011. № 4 (41). С. 154-158.
13. Танасевич В.Г. О криминалистической характеристике преступлений / В.Г. Танасевич, В.А. Образцов // ВИ по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. М., 1976. Вып. 25. С. 94-104.
14. Яблоков Н.П. Совершенствование методических основ расследования преступлений // Советское государство и право. 1976. № 2. С. 68.
15. Эксархопуло А.А. Криминалістика в схемах и иллюстрациях: учебное пособие. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 450 с.

Надійшла до редакції 30.05.2018

Kuzmenko A.S. Scientific approaches to definition of forensic description of apartment thefts made by earlier convicted persons. The article deals with some aspects of investigation of apartment thefts made by earlier convicted persons. The features of the interaction of the content and structure of criminalistic characteristics for faster and effective investigation of the crime are devoted too.

The essence and system of forensic characteristics of apartment thefts made by previously convicted persons is an important part of the method of investigation of this criminal offense. In the system of forensic characteristics of the investigated variety of criminal offenses, the following elements are distinguished: the method of committing a crime; situation of commission; "trace picture"; the subject of a criminal offense; victim's person; the offender's person. These elements were determined in view of their significance in the practice of police officers for use in the investigation of apartment thefts committed by previously convicted persons.

Keywords: apartment theft, previously convicted person, criminalistic characteristic, investigation (investigative) actions, organization, tactic.